

הרב משה צבי נריה

והיה כנגן המנגן ...

"מי שמנגן אותיות התפלה, וקול הנגינה הוא בזכות ובהירות גדולה — מלביש הוא את השכינה — היינו האותיות — בלבושין דנהירין".
(אדמו"ר רבי נחמן ז"ל מברסלב, ליקוטי מהר"ן, סי' מ"ב)

הניגוד של הצדיק הגדול, האמיתי, מעלה את הנשמות
(שם, סי' ס"ד, אות ה')

וכך מספר מורנו רבי דוד הכהן זצ"ל, על אותיות התפלה וקולות ניגונם, שבקעו ועלו מעומק נשמתו של מרן הגראי"ה קוק זצ"ל בבוקר-השכם, למחרת פגישתם הראשונה בסאט-גאלן אשר בשווייץ. "והנה בוקר-השכם" — — — ברכות השחר, תפלת העקדה, בשיר וניגון עליון".

והדברים מתמיהים: הא כיצד? והרי כולנו יודעים שלא היה הרב מבעלי-השיר-והניגון. הרב לא ידע כלל לזמר במובן המוסיקלי. איזה שיר, איזה ניגון, שמע איפוא רבי דוד באותו בוקר?

אכן, לא היה הרב איש-ניגון רגיל, אבל היה איש ניגון-עליון, איש-שירה היה. איש-שירת-מעלה, איש זמרת-י"ה. כי איש-האמונה היה, אדיר האמונה היה, ו"האמונה היא שירת-החיים, שירת ההויה, והשיר היא ההשגה החודרת ביותר, הפנימית ביותר" ("כתר תורה", עמ' 5).

סוד ההרכבה הפנימית של הניגון העליון, שירתו-רינתו של הרב, מתגלה לנו מתוך ביאורו לתפלת ר' נחוניא בן הקנה — "קבל רינת עמך, שגבנו טהרנו נורא":

"כאשר על ידי צהלת הרינה — רננה מלבר" (זוהר) — מתעוררים הכחות החיוניים, ויוכלו גם הכחות הבלתי זכים וטהורים להיות גלויים ומתעוררים עמם, על זאת אנו צריכים למידתה של היראה העליונה, המגבלת את הכחות ומטהרת את הרוח מכל סיגים, ותכונת הגבורה שבה מוסיפה אומץ נסתר פנימי, להוסיף שיגוב וגבורת-הוד במעמקי כל נשמה.

ועל זה אנו מתפללים — — — קבל רינת עמך, וגלה בטובך את פנימיות קדושת נשמתם, מתוך אותה ההופעה של רינת-קודש. ומה שנוגע — — — לכחות המתעוררים בצדדים החיצוניים — — — שרק קדושת היראה היראה הפנימית היא התרופה המיוחדת לזה, אנו אומרים: שגבנו, טהרנו, נורא" (עולת ראייה ח"א, עמ' קנז-ח).

היתה אפוא שירתו-רינתו של הרב, מופנמת תוך כדי גילוייה, ומוגבלת תוך כדי התפשטותה. ואוזן קשובה, הבחינה את רטט היראה הפנימית, היראה העליונה, המלווה את צהלת-הרינה.

צדק אפוא רבי דוד, הוא שמע באותו בוקר "שיר וניגון עליון", לא ניגון רגיל של דרי-מטה. שם התנגנה מנגינה עילאית, רינת-קודש שגיבה, ועל כן כבשה את לבו כבוש גמור ושלם, והפכה להיות למאירת דרכו, למנגינת חייו — — — "חיים עד העולם".

"והיה כנגן המנגן — ותהי עליו יד-ה'" (מלכים-ב ג,ט).

כל אלה שזכו להיות במחיצתו של הרב בליל שמחת-תורה, ודאי יזכרו כיצד היה פותח בהקפה הראשונה בברייתא דפרק קנין-תורה: "רבי מאיר אומר — — — כל העוסק בתורה לשמה — — — זוכה לדברים הרבה". הרב שהיה כל-כולו שירה, היה מבטא את המלים בהתרגשות נפשית כזאת שהיתה חודרת לכל מהותנו¹, וכבר מאליהם בקעו ועלו הצלילים שהצטרפו לכדי מנגינה מרוממת, כובשת, וכך היינו שרים והולכים, מחזיקים בכל פיסקא ופיסקא של רבי מאיר, היוצאת מפי הרב בעוז ובנועם, בגיל ובחדוה, עד "ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים"².

גם ב"קול הנבואה" מזכיר רבי דוד את שירתו של הרב. בהגיעו לזמן שמחתנו הוא מספר לנו בהערה:

"מרן הרב היה רוקד בליל שמחת-תורה ריקודים יפים, ושר שירי חיילים יהודים מרוסיה של ניקולי קיסר-רוסיה, וכולם עומדים מסביב לו במעגל. ואחר כן היה עולה על הבימה של ארון-הקודש, ודורש דרושים נשגבים בענין שמחת-תורה" עמ' רנ"ב, אות שכ"ט).

אולם לא רק ענות בחורי ישראל (ששרתו את הצאר ניקולי 25 שנה רצופות, ועמדו בנסיונות קשים ומרים) ידע הרב לשלב בשמחת התורה, בשמחת נצח-ישראל. הוא גם שילב באותה שמחת-קודש את הצרות האחרונות. ואם יפתח הפותח את סידור עולת ראיה, ח"ב וראה בסוף סדר ההקפות — בעמ' שפ"ט — את הפסוק הרנינו גוים עמו וגו', ועמד תמה מה טיבו של פסוק זה לכאן? הנה זה הדבר: בשמחת-תורה שלאחרי שנת תרפ"ט, רב היה הדכאון, אחרי מאורעות-הדמים בארץ, פרעות הערבים הטבח בחברון (שלשמעו התמוטט הרב

1 "שהשיר בפה נמשך ויוצא מהבל-הלב שיש בו רוח-חיים, ושם מלובשת הכוונה שבמוח, והעונג שבעצמות-הנפש, שהרי הקול מעורר הכוונה, ופועל התפעלות יתירה לשמוע קול-דברים שיוצאים מן הלב בהתפעלות השיר שבפה" (קונטרס פירוש המלות מהדורא בתרא לאדמו"ר מוהרד"ב ז"ל בנו של הרב בעל התניא ז"ל — ארשה תרפ"ז — אות קכ"ז), ועיין שם אות ל"ד על דברי הוזהר, רבי מאיר היה מנגן בצלוחת.

2 "כל הדברים למעלה נעשים בשיר — — — כי השיר הוא התדבקות ההשפעות ברוב הנועם והחדוה — — — ובשעה שאורות של תורה מתפשטים, הם עצמו שרים תמיד השיר שלהם, בטור רינה של תורה, וכל שאר השירים משתתקים מפני השירה היא" (רמח"ל ז"ל, הובא במבוא ל"חוקר ומקובל" — ירושלים תשי"ב — עמ' מ"ח).

והתעלה³). כיצד ישירו, כיצד ירקדו, והנה נכנס הרב למעגל ההקפה הראשונה ופתח ברגשת-קודש: "הרנינו גויים עמו — כי דם עבדיו יקום" — — — זרמי דמעות פרצו מעיני הציבור, ומיד נתלכד מעגל-איתנים, וכשהלב שותת דם והעינים יורדות דמעות, התלהטה מנגינה חדשה שסחפה אתה את כל הקהל. כיוצא בזה התנשאה שירת הרב כשירת-יחיד שסחפה אחריה בעוז את הרבים: במוצאי-שמחת-תורה, אחרי ההקפות השניות (בליווי התזמורת של "הינוך עורים"), כשבני-הישיבה "האחרונים על החומה", עיפים וסחוטים משמחת היום, התלכדו סביבו בשעה מאוחרת. הוא היה שר אז שיר-השתפכות של רבי יהודה הלוי "ישאלוני רעיוני" (ראה דיוואן ריה"ל מהדורת ר"ח בראדי ז"ל, כרך ג' עמ' 182).⁴ איזה להט אפף את כולנו, כשחזר הרב וחזר על המלים "ויתיחד העובד עם המלך במסיבו" — — —

יפה עשה מו"ר הרב צבי יהודה קוק שליט"א, שהכניס את שירו של ריה"ל לתוך סידורו של הרב, לתוך "עולת ראייתו" — חלק ב' עמ' שע"ד — ואף הקדים לו שורות רוטטות: "עם סיום שמחת-הקודש, שהיתה מגיעה עד חצות, היה מזמר אאמו"ר הרב זצ"ל בהשתפכות-הנפש ובהתלהבות נוראה, את ישאלוני רעיוני לריה"ל", וחבל שלא ניתן לצרף לשורות השיר אדיר-הביטוי, את כל מה שהרגישו אלה שזכו לראות ולשמוע את הרב מנצח בנגינתו, מתרונן ברוממות-נשמתו.

ואתפלל לפניו, ובתפלה אתענג, ובקעו דמעי ענניו, ומתקו מצוף ופנג, וגבה לבי בעיניו, עת נמס הוא כדונג.

בסוף החוברת "במעגלי חוג הראי"ה" (ירושלים, תש"ו) מוסר לנו דוצנט היים ליפשיץ נר"ו: "אף במסיבות החוג, בקרב תלמידי הרב והוגי דברו, היבה יתירה נודעת לשיר זה — יעירוני רעיוני" — ובמסיבת החוג בחול-המועד סוכות תש"ג, שהוקדשה לפתיחת לימוד "אורות הקודש" הושר השיר בסוכתו של הרב. "ונתן באזני קשוב — וחוקני ואמצני", שר רבי יהודה הלוי בשירתו, ומודה לנונת הקשוב. כי ניגון עליון — לאו כל אדם זוכה לשומעו. לכך נחוצה סיעתא-דשמיא. ועל כך אנו מתפללים: "ותן בלבנו בינה — — — לשמוע". "והבינה פקוחה לחכמי ישראל בכריית האזנים מפי השמועה" ("קול הנבואה", עמ' ז).

3 הרב הצדיק רבי אריה לוי ז"ל, שהיה באותו מעמד, סיפר על כך בהספדו על הרב (עי' איש צדיק היה — ירושלים תשל"ג — עמ' 277).

4 וכתב השל"ה הקדוש ז"ל בשער האותיות, אות ת' — תשוקה: "ומכח שמחתו בקיום תורה ומצוות, יעשה כל בזריות גדולה וחשק נמרץ, וזה לשון ספר התרדים [לר' אליעזר אזכרי ז"ל]: "דרך החושק לשורר, וכיון שאהבת יוצרנו נפלאה, האוהב אותו בלב שלם ישיר לפניו יתברך, כאשר שר משה ובני ישראל ומרים ודבורה, ויהושע ובני-קורח" — — — וכתוב שירו לו זמרו לו, וכתוב באהבתה תשגה תמיד, ופי' הראב"ד שהוא נמי לשון שיר כמו שגיון לדוד, ובתוקף החשק בו יתברך, הראשונים גם האחרונים שררו לפניו, רבי יהודה הלוי ורבי יהודה התסיד ור"א בן עזרא וחבריהם זצ"ל".

והנה ממשיך רבי דוד ומספר: "ואקשיב — והנה נהפכתי והייתי לאיש אחר". זכה הוא להקשבה, ניתן באזנו קשב והוא קלט את הצלילים הפנימיים עד כדי מהפכה נפשית גמורה, עד כדי יצירה חדשה — "והייתי לאיש אחר", איש-המעלה, אשר שירת-נפשו התרוממה והיתה לשירת-קודש, שירה אשר בה "מתאחד האדם עם כל היקום כולו — — — ועם כולם הוא אומר שירה" (חכמת הקודש, כרך ב' עמ' תנ"ט).

כי הלא כה הם דברי רבי דוד: "חכמת הקודש מוצאה כללות נשמת ישראל, ומגמתה גאולת ישראל, וגאולת האדם והעולם. וזו המגמה העליונה, המגמה המשיחית הכוללת".⁵

5 מבוא לאורות הקודש — ירושלים תשכ"ג — עמ' 38, ועי' מאמרו יסוד הכללות בקובץ הראי"ה — ירושלים תשכ"ו — עמ' י').